

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 12, 2020 | 24.12.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.70](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.70)

УДК. 369.041

*В. Г. Бабенко-Левада,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: 0000-0002-4249-5369
А. Д. Морозова,
магістрант, Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID ID: 0000-0001-9884-3732*

ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

*V. Babenko-Levada
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»
A. Morozova
Master's student, National University «Zaporizhzhia Polytechnic»*

THE PROCESS OF IMPLEMENTATION OF ACCUMULATIVE INSURANCE SYSTEM IN UKRAINE

Розглядається пенсійне забезпечення як важлива складова системи соціального захисту населення як нинішніх пенсіонерів, так і працюючих громадян, які повинні в процесі трудової діяльності заробити гідну пенсію.

Аналізується фінансовий стан національної пенсійної системи, тенденції, що обумовлюють необхідність впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Виявлено, що диверсифікація джерел фінансування пенсій низька, домінуючим в пенсійній системі України є солідарний компонент. Збільшення ролі накопичувального принципу обумовлено впливом демографічних і соціально-економічних чинників, а стримують його розвиток низькі доходи населення.

Також розглянуто сутність нової трирівневої пенсійної системи України, проводиться порівняння з пенсійними системами інших країн. Особлива увага приділяється дослідженню динаміки росту пенсійних видатків, зміни їх частки у співвідношенні до величини ВВП в державі, особливостей функціонування ринку праці, його впливу на забезпечення пенсійних виплат в солідарній пенсійній системі, фінансового навантаження пенсійної системи на державний бюджет.

З уведенням накопичувальних механізмів фінансування пенсії перш за все необхідно вирішити такі взаємопов'язані завдання: реалізація пенсійних прав громадян, ефективно управління коштами пенсійних накопичень і забезпечення гарантій з боку держави шляхом жорсткого за системою обов'язкового пенсійного страхування. Діяльність у межах накопичувального

пенсійного страхування містить фінансовий, адміністративний, соціальний механізми, механізми державного регулювання, контролю і нагляду у сфері пенсійних накопичень.

Для того щоб запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи стало дієвим інструментом соціального захисту українських громадян, необхідна практична реалізація пенсійної реформи, яка містить соціальні, економічні, демографічні, фінансові та політичні складові.

У статті обґрунтовані переваги запровадження обов'язкової накопичувальної системи як інструменту соціального захисту громадян у частині підвищення рівня пенсійного забезпечення. Виявлено причини, що гальмують становлення і розвиток накопичувальної системи в Україні, та запропоновано шляхи покращення ситуації в цій сфері.

Розвиток та реформування системи пенсійного забезпечення мають критичне значення для соціального розвитку держави, забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. Водночас реформування пенсійної системи є складним процесом, насиченим соціальними ризиками.

Pension provision is considered as an important component of the system of social protection of the population of both current pensioners and working citizens, who must earn a decent pension in the process of employment.

The financial condition of the national pension system is considered, analyzes the trends that require the introduction of mandatory funded pension plans. It was found that the diversification of sources of pension funding is low, the solidarity component is dominant in the pension system of Ukraine. The increasing role of the accumulative principle is due to the influence of demographic and socio-economic factors, and its development is constrained by low incomes.

The essence of the new three-tier pension system of Ukraine is also considered, a comparison with the pension systems of other countries is made. Special attention is given to research the dynamics of pension expenditures, their share of changes in relation to GDP in the state of the functioning of the labor market, its impact on pension provision in the pension system, pension system financial burden on the state budget.

The introduction of accumulative pension funding mechanisms must first solve the interrelated problems: the implementation of the pension rights of citizens and the effective management of retirement savings and guarantee by the state through strict control system required compulsory pension insurance. Activities within the accumulative pension provides financial, administrative, social mechanisms, mechanisms of regulation, control and supervision in pension savings.

In order to introduce mandatory funded pension system has become an effective instrument of social protection of Ukrainian citizens need practical implementation of pension reform, which includes social, economic, demographic, financial and political components.

The article substantiates the advantages and disadvantages of introducing a mandatory savings system as a tool for social protection of citizens in terms of increasing the level of pensions. The reasons that hinder the formation and development of the savings system in Ukraine are identified, and ways to improve the situation in this area are proposed.

Development and reform of the pension system are critical for the social development of the state, ensuring social stability in society. At the same time, reforming the pension system is a complex process fraught with social risks.

Ключові слова: пенсійне страхування; пенсійна реформа в Україні; обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування; державний бюджет.

Keywords: pension insurance; pension reform in the country; mandatory funded pension insurance; the state budget.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розмір державних пенсій з солідарного рівня системи пенсійного забезпечення дуже далекий від покриття навіть мінімальних потреб українських пенсіонерів. І будь-яке значне їх підвищення в найближчій перспективі за наявних економічних умов навряд чи можливо.

З 2004 року в Україні почав розвиватися третій рівень пенсійної системи — добровільні накопичувальні пенсії. Але за 16 років система добровільного пенсійного накопичення мала незначний розвиток. Наразі тільки 6,6 % працездатних українців мають рахунки в недержавних пенсійних фондах, а середній розмір їхніх накопичень становить трохи менше 3 500 грн.

З огляду на недостатність пенсійних виплат і неможливість держави істотно підвищувати їх в Україні вже давно говорять про необхідність створення другого рівня системи — обов'язкових накопичувальних пенсій. Головне завдання другого рівня — формування основного пенсійного капіталу працівника протягом усього трудового стажу. З кожної зарплати працівника утримується певний відсоток, який іде не державі, а потрапляє на особистий пенсійний рахунок.

Але незважаючи на кілька підходів до створення цієї системи, нарешті ми маємо у Верховній Раді законопроект, який пояснює, в якому вигляді має бути створено систему накопичувальних пенсій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських експертів, які висвітлюють питання впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, роль фінансових і економічних факторів в удосконаленні національної пенсійної моделі можна виділити: О.Гарячу, О. Максимчука, М.Поповича, Е.Лібанову, М.Лазебну, С. Мельника, Л.Ткаченко.

Переважає більшість їхніх результатів дослідження передбачає необхідність в найближчій перспективі запровадити другий рівень національної пенсійної системи. Вивчаються питання майбутнього ринку страхування, проблем поточної роботи, сегментації, стимуляції, докапіталізації, оподаткування, електронного страхування та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати проблематику впровадження другого рівня загальнообов'язкової державної системи пенсійного страхування – накопичувальної системи. Визначити її важливу роль в майбутньому українських пенсіонерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найважливіших пріоритетів економічної політики держави є розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні.

На даний час пенсії українцям виплачує держава. Вочевидь, діюча конфігурація пенсійної системи України не є оптимальною та потребує коригування. Однак, визначальним при цьому є те, що для подальшого пенсійного реформування мають бути створені відповідні макроекономічні та інституційні умови, ураховано досвід зарубіжних країн (передусім, країн Європейського Союзу) та запропоновано професіональний і всебічно виважений підхід до вибору стратегії та інструментів упровадження накопичувальної системи пенсійного страхування.

Водночас, за даними ООН, Україна входить в топ-15 країн світу з найшвидшими темпами скорочення населення. Причому у найближчі десятиріччя скорочення населення відбуватиметься майже виключно за рахунок населення працездатного віку. За умов збереження поточних показників народжуваності, смертності та міграцій, ООН прогнозує зменшення чисельності населення України до 2050 р. на 28 %, водночас частка осіб віком 60 років і старше зросте до 32 %. Середній варіант прогнозу передбачає поступове підвищення сумарного коефіцієнту народжуваності до 1,8 дитини на 1 жінку у 2050 р. і зростання очікуваної тривалості життя в середньому на 5 років; за таких умов населення скоротиться на 18 %, а рівень старіння зросте до 34 %. Співвідношення між чисельністю населення пенсійного і працездатного віку зросте майже вдвічі. Демографічні зміни в Україні загалом відповідають глобальним тенденціям, але відбуватимуться більш швидкими темпами порівняно з рештою країн світу.[1]

Низький рівень народжуваності та збільшення тривалості життя матимуть істотні наслідки для публічних фінансів, особливо для пенсійної системи. За інших рівних умов, скорочення чисельності населення працездатного віку обумовить зменшення кількості платників єдиного соціально внеску. Водночас видатки на соціальний захист літніх людей, зокрема пенсійні видатки, зростатимуть разом із збільшенням частки людей похилого віку.

З огляду на демографічні зміни в країні, недостатність пенсійних виплат і неможливість держави їх істотно підвищувати в Україні вже давно говорять про необхідність створення другого рівня системи — обов'язкових накопичувальних пенсій.

Другий рівень системи пенсійного страхування, який ми зараз розглядаємо, базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних НПФ та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та у порядку, передбачених законом.

На відміну від третього рівня – він є обов'язковим, а не добровільним.

Накопичувальна система пенсійного забезпечення базується на обов'язковому пенсійному страхуванню, яке побудоване на принципах розподільчої та накопичувальної пенсійної системи.[2]

Суть такої системи полягає в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи повинна накопичуватись у Накопичувальному фонді і обліковуватись на пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. Ці кошти в свою чергу будуть інвестуватись в економіку України з метою отримання інвестиційного доходу.

Накопичувальна система передбачає обов'язкову участь громадян віком від 18 до 35 років, а також добровільну участь для осіб старших 35 років. Кошти які накопичуватимуться на пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян. Кожен громадянин зможе скористуватись ними при досягненні пенсійного віку, або у випадках передбачених законодавством, а раніше цього терміну, наприклад у випадку настання інвалідності, або переїзду за кордон, як постійного місця проживання.

Ставка внесків буде збільшуватись поступово на 1% щорічно починаючи з 2% до 7% при цьому буде здійснений перерозподіл пенсійних внесків між роботодавцем і застрахованою особою.

Значною перевагою такої системи є успадкування накопичених пенсійних заощаджень, а також повного або часткового використання до настання пенсійного віку, у разі критичних життєвих ситуацій, необхідності оплати освіти дітей або придбання нерухомого майна тощо. Також однією з переваг є те, що для захисту пенсійних активів застрахованих осіб допуск на II рівень буде лише тих недержавних пенсійних фондів, які відповідають необхідним критеріям, які чітко визначені законодавством.

Запровадження системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення поступово приводитиме до підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, залучення потужного внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме збільшенню інвестицій в національну економіку.

Наразі на розгляді в парламенті перебуває законопроект "Про накопичувальне пенсійне забезпечення" від 27.12.2019 р №2683, який був підтриманий Міністерством соціальної політики України, який вважає за необхідне прийняти його до кінця року.

Основною метою законопроекту є створення накопичувальної пенсійної системи, яка повинна бути:

- простою та зрозумілою для учасників системи, включаючи однакові умови доступу для всіх категорій осіб, що є учасниками системи;
- дешевою, включаючи заходи з консолідації певних функцій та обмеження максимальних розмірів витрат, що відшкодовуються за рахунок активів учасників;
- надійною, що передбачає встановлення принципів обережного інвестування та встановлення дієвих систем управління ризиками при проведенні операцій з пенсійними активами.[3]

Реалізація положень законопроекту потребуватиме додаткових витрат із Державного бюджету України на створення та забезпечення функціонування Пенсійного казначейства.

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного забезпечення, впровадження якої передбачається цим законопроектом, що базується на засадах накопичення коштів учасників системи у Пенсійному казначействі або у відповідних недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян.

З метою розрахунків обсягів активів системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення як основного джерела фінансування діяльності Пенсійного казначейства приймалися до уваги наступні припущення:

Таблиця 1.

Економічні припущення для розрахунку прогнозу розвитку загальнообов'язкової накопичувальної системи

Назва показника	2023	2030	2040	2050
Зростання реального ВВП	3.3 %	3.2 %	1.2 %	1.0 %
Номінальний ВВП, млрд грн	5,336	8,927	14,693	19,962
Фонд заробітної плати, млрд грн	1,618	2,633	4,358	5,602
Фонд зарплати + нарахування ЄСВу % до ВВП	37 %	36 %	36 %	37 %
Зростання реальної зарплати	3.3 %	3.9 %	2.2 %	2.0 %
Інфляція	5.0 %	4.0 %	2.0 %	2.0 %
Номінальна заробітна плата, грн	12,753	21,989	39,281	58,886
Річний темп приросту зарплати, %	8.5 %	8.1 %	4.2 %	4.0 %
Розмір внеску, %	3.0 %	4.0 %	6.0 %	7.0 %
Чиста реальна інвестиційна дохідність (нетто)	3.0 %	2,46 %	1.6 %	1.4 %

Джерела: Держстат (фактичні дані за 2018 р.), Світовий банк (Україна. Економічний огляд, 10 квітня 2018 року, прогноз на 2018 - 2020 рр.)

Таблиця 2.

Демографічні припущення для розрахунку прогнозу розвитку загальнообов'язкової накопичувальної системи

Назва показника	2023	2030	2040	2050
Чисельність і віковий склад населення, тис. осіб				
Все населення	40,793	38,692	35,897	32,955
до 18 років	7,468	6,443	5,522	5,246
18 - 59 років	23,141	21,979	19,696	16,086
60 років і старше	10,184	10,271	10,678	11,623
Вікова структура, у % до всього населення				
Все населення	100 %	100 %	100 %	100 %
до 18 років	18 %	17 %	15 %	16 %
18 - 59 років	57 %	57 %	55 %	49 %
60 років і старше	25 %	27 %	30 %	35 %
Населення 60+ у % до населення 18 - 59	44 %	47 %	54 %	72 %
Чисельність учасників у солідарній системі, тис осіб				
Платники внесків (включно з категоріями, за яких внески сплачуються прямим трансфертом з держбюджету)	12,912	12,187	11,294	9,684
Пенсіонери	11,182	11,617	11,676	11,733
Пенсіонери / Платники внесків	87 %	95 %	103 %	121 %
Очікувана тривалість життя при досягненні пенсійного віку (в середньому по жінках і чоловіках)				
Років	19.3	19.9	20.7	21.6

Джерела: розрахунки Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України

На підставі даних демографічної ситуації в країні та прогнозів макроекономічного розвитку країни отримані наступні результати прогнозних обсягів системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення.

Таблиця 3.

Прогноз впливу запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення для учасників (макроекономічні показники)

Назва показника	2023	2030	2040	2050
Чисельність платників внесків				
Тисяч осіб	10,571	9,977	9,246	7,928
Фінансові показники у цінах поточного року, мільйонів грн				
Накопичувальні внески	48,534	105,301	261,506	448,192
Накопичені активи працівників	49,135	616,442	2,738,283	6,959,192
Активи пенсіонерів	x	26,439	408,333	1,936,000
Фінансові показники у % до ВВП				
Накопичувальні внески	0.09 %	1.2 %	1,8 %	2.2 %
Накопичені активи працівників	0.09 %	6.9 %	18.6 %	34.9 %
Активи пенсіонерів	x	0.6 %	5.0 %	14.2 %

Джерела: Світовий банк (Україна. Економічний огляд, 10 квітня 2018 року, прогноз на 2018 - 2020 рр.),
IMF World Economic Outlook Database October 2017 (прогноз на 2021 - 2022 рр.),
припущення фахівців Світового банку та Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України

В рамках реалізації проекту пропонується впровадити механізм комплексної системи персоналізованого обліку учасників - громадян України та забезпечити ефективний контроль за напрямками інвестицій пенсійних коштів. З цією метою передбачається створення дворівневої вертикально орієнтованої моделі управління коштами учасників системи накопичувального пенсійного забезпечення.

Централізоване адміністрування даних щодо пенсійних внесків, передбачене законопроектом, передбачає встановлення дієвих механізмів розподілу пенсійних коштів та надання громадянам доступу до інформації щодо стану заощаджень на міжрегіональному рівні та здешевлення супроводжуючих послуг внаслідок централізації послуг з адміністрування та вибору суб'єкта за встановленими жорсткими вартісними умовами щодо таких послуг.

Пенсійне казначейство призначене в першу чергу для осіб, яким з певних причин буде важко визначитись з вибором того чи іншого фінансового інституту (авторизованої компанії з управління активами або авторизованого недержавного пенсійного фонду) та який на конкурентних засадах залучає інших суб'єктів ринкової інфраструктури

(компанії з управління активами та зберігачі) для забезпечення ефективного інвестування та захисту коштів учасників.[4]

Пенсійне казначейство є юридичною особою публічного права, яка створюється Кабінетом Міністрів України та функціонує в організаційно-правовій формі установи, яка не має на меті отримання прибутку.

Кабінет Міністрів України передає Пенсійному казначейству грошові кошти та майно для забезпечення його створення та початку функціонування. Такі грошові кошти та майно не є коштами учасників системи.

Для забезпечення управління та здійснення контролю за поточною діяльністю Пенсійного казначейства утворюється Рада Пенсійного казначейства. До складу Ради Пенсійного казначейства входять п'ять осіб, які призначаються шляхом обрання за результатами конкурсу.

Адміністративний офіс є виконавчим органом Ради Пенсійного казначейства, призначеним для організаційно-технічного забезпечення діяльності Пенсійного казначейства.

Джерелами формування бюджету Пенсійного казначейства є кошти учасників системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення в межах розміру, передбаченого законопроектом (не більше 0,1 % від вартості активів учасників системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення) та кошти Державного бюджету в перші 2 роки з моменту створення Пенсійного казначейства.

Таблиця 4.
Макроекономічні припущення при розрахунку обсягів фінансування створення та діяльності Пенсійного казначейства (вибірка даних за період 2023 - 2027)

Період розрахунків	2023 - 2033
Середньорічна чисельність платників внесків	10136000
Розмір комісії Ради Пенсійного казначейства та Адміністративного офісу	0.10 %
Зростання реального ВВП, середньорічне	3.40 %
Зростання реальної зарплати, середньорічне	3.7 %
Зростання номінальної зарплати, середньорічне	7.9 %
Інфляція середньорічна	4.0 %
Реальна інвестиційна дохідність (вкл. 0,6 % на адміністративні видатки)	1.8 %
Середній розмір внеску до другого рівня	6.7 %
Частка зайнятих, які сплачують внески	73 %

Джерела: пояснювальна записка до проекту Закону України від 27.12.2019 №2683

З метою забезпечення операційної діяльності органів управління Пенсійного казначейства планується здійснення капітальних витрат в розмірі 6,468,035.00 грн на придбання основних засобів та передбачаються наступні доходи та витрати:

Таблиця 5.
Доходи та витрати Пенсійного казначейства (грошові потоки) за період 2022 - 2027

	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Оплата праці	-18,868,050.00	-37,736,100.00	-38,868,183.00	-40,034,228.49	-41,235,255.34	-42,472,313.01
Витрати на оплату праці	-16,614,000.00	-33,228,000.00	-34,224,840.00	-35,251,585.20	-36,309,132.76	-37,398,406.74
Нарахування	-2,254,050.00	-4,508,100.00	-4,643,343.00	-4,782,643.29	-4,926,122.59	-5,073,906.27
Початкові інвестиції (основні засоби)	-6,468,035.00					
Загальні адміністративні витрати	-7,997,400.00	-15,994,800.00	-16,474,644.00	-16,968,883.32	-17,477,949.82	-18,002,288.31
Телекомунікаційні витрати	-72,000.00	-144,000.00	-148,320.00	-152,769.60	-157,352.69	-162,073.27
Оренда приміщень	-2,721,600.00	-5,443,200.00	-5,606,496.00	-5,774,690.88	-5,947,931.61	-6,126,369.55
Оренда (лізинг)	-36,000.00	-72,000.00	-74,160.00	-76,384.80	-78,676.34	-81,036.63
Витрати на утримання лізингових засобів	-78,000.00	-156,000.00	-160,680.00	-165,500.40	-170,465.41	-175,579.37
Витрати на утримання основних засобів	-3,000,000.00	-6,000,000.00	-6,180,000.00	-6,365,400.00	-6,556,362.00	-6,753,052.86
Реклама, маркетинг	-960,000.00	-1,920,000.00	-1,977,600.00	-2,036,928.00	-2,098,035.84	-2,160,976.92
Витрати на відрядження	-180,000.00	-360,000.00	-370,800.00	-381,924.00	-393,381.72	-405,183.17

Представницькі витрати	-30,000.00	-60,000.00	-61,800.00	-63,654.00	-65,563.62	-67,530.53
Навчання фахівців та тренінги	-48,000.00	-96,000.00	-98,880.00	-101,846.40	-104,901.79	-108,048.85
Функціональні витрати	-121,800.00	-243,600.00	-250,908.00	-258,435.24	-266,188.30	-274,173.95
Офісні витрати	-186,000.00	-372,000.00	-383,160.00	-394,654.80	-406,494.44	-418,689.28
Інші витрати	-474,000.00	-948,000.00	-976,440.00	-1,005,733.20	-1,035,905.20	-1,066,982.35
Фінансові витрати	-90,000.00	-180,000.00	-185,400.00	-190,962.00	-196,690.86	-202,591.59
Амортизація	-97,500.00	-195,000.00	-195,000.00	-195,000.00	-195,000.00	-195,000.00
Всього операційних витрат	-26,962,950.00	-53,925,900.00	-55,537,827.00	-57,198,111.81	-58,908,205.16	-60,669,601.32
Доходи						
Процентний дохід						
Комісія за здійснення нагляду		24,567,634.25	76,034,949.39	132,400,067.98	193,460,225.99	259,433,162.53
інші операційний дохід						
Чистий операційний дохід	0.00	24,567,634.25	76,034,949.39	132,400,067.98	193,460,225.99	259,433,162.53
EBITDA	-26,962,950.00	-29,358,265.75	20,497,122.39	75,201,956.17	134,552,020.83	198,763,561.21

Джерела: пояснювальна записка до проекту Закону України від 27.12.2019 №2683.

Дані за 2022 рік з розрахунку створення та початку діяльності Пенсійного казначейства у 2021 - 2022 рр.

Поточна діяльність Пенсійного казначейства передбачає витрати на оплату праці осіб Пенсійного казначейства та загально-адміністративні витрати (оренда, витрати на забезпечення функціонування програмних засобів та забезпечення поточної діяльності Пенсійного казначейства).

На підставі розрахунків грошових потоків в процесі здійснення операційної діяльності виникає потреба у первинному фінансуванні створення та початку діяльності Пенсійного казначейства.

На початкових етапах створення Пенсійного казначейства доходи від його діяльності не будуть покривати поточних витрат (2022 - 2023 рр). За таких обставин необхідним буде виділення коштів Державного бюджету в 2022 рр. в розмірі 62,789,250.75 грн для забезпечення його фінансування (по 2022 - 2023 роках):

Таблиця 6.
Розрахунок обсягів фінансування Пенсійного казначейства в перші роки його функціонування

Назва статті	2022	2023	Разом
Основні засоби, грн	-6,468,035.00		-6,468,035.00
Операційні витрати, грн	-26,962,950.00	-53,925,900.00	-80,888,850.00
Разом, грн	-33,430,985.00	-53,925,900.00	-87,356,885.00
Власні кошти, грн	0	24,567,634.25	24,567,634.25
Потреба у фінансуванні, грн	-33,430,985.00	-29,358,265.75	-62,789,250.75

Джерела: пояснювальна записка до проекту Закону України від 27.12.2019 №2683

Починаючи з третього року діяльності (2024 р.) Пенсійне казначейство виходить на самоопитність та не буде потребувати фінансування за рахунок коштів Державного бюджету.

Запровадження передбачених законопроектом змін створить правове підґрунтя для запровадження другого рівня пенсійної системи - загальнообов'язкової накопичувальної складової пенсійного забезпечення, функціонування якої поступово призводитиме до підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, та залучення потужного внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме збільшенню інвестицій в національну економіку.

З іншого боку, на жаль, запропоновані цим законопроектом підходи пенсійного реформування не відповідають зазначеним критеріям, а тому їх реалізація може призвести до подальшого розбалансування діючої пенсійної системи, порушення соціальних прав українців та погіршення фінансового і соціально-економічного стану держави. На сьогодні посилюється вплив низки вагомих чинників, який об'єктивно унеможливує запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування в Україні на поточному етапі.

По-перше, поточна макроекономічна кон'юнктура та інституційне середовище в Україні не відповідають необхідним умовам для створення ефективно діючого другого рівня пенсійної системи з уникненням надвисоких корупційних ризиків і загроз макрофінансової дестабілізації, пов'язаних із розбалансуванням солідарної системи пенсійного забезпечення.

По-друге, зазначене розбалансування унаслідок проведеної так званої пенсійної реформи, ухваленої Законом України № 2148-VIII від 3 жовтня 2017 р., має чітку тенденцію до посилення. Фактично, ця "пенсійна реформа" виявилася абсолютно провальною й у підсумку справила значний негативний вплив як на функціонування пенсійної системи України так і на рівень соціального захисту та якості життя пенсіонерів, а також найманих працівників, які здійснюють пенсійні відрахування. Поточні параметри солідарної пенсійної системи не лише не досягли рівня докризового 2013 року, але й відчутно погіршилися.[5]

Зокрема, фактичний дефіцит бюджету Пенсійного фонду України зріс у 2,2 раза - з 83,2 млрд. грн. у 2013 році до 182,1 млрд. грн. у 2019 році.

Величина заборгованості платників до бюджету Пенсійного фонду збільшилася у 3,2 раза - з 10,1 млрд. грн. у 2013 р. до 32,7 млрд. грн. станом на 01.09.2019. У тому числі заборгованість по сплаті єдиного соціального внеску зростає майже в 7 разів - з 2,6 до 17,8 млрд. гривень.

Оцінений у валютному еквіваленті розмір мінімальної пенсії в Україні скоротився майже вдвічі - зі 119 дол. США (934 грн.) у грудні 2013 р. до 68 дол. США (1638 грн.) у грудні 2019 р. А розмір середньої пенсії українських пенсіонерів за вказаний період скоротився у півтора раза - з 191 дол. США (1526 грн.) до 128 дол. США (3083 грн.).

За офіційними даними Пенсійного фонду України, станом на початок 2020 року 84 % з 11,3 млн. українських пенсіонерів отримують середню пенсію у розмірі до 3 тис. грн., що нижче фактичного прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (за оцінкою Мінсоцполітики, він склав 3156 грн. у цінах листопада 2019 р.), тобто фактично знаходяться за межею бідності.

Цілком очевидно, що подолання кризового стану солідарної (першого рівня) вітчизняної пенсійної системи є необхідною передумовою переходу до її другого (загальнообов'язкового накопичувального) рівня.

По-третє, в нинішніх умовах впровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення напряму суперечить міжнародним зобов'язанням України та відповідним рекомендаціям провідних міжнародних інституцій.

Так, ще у 2017 - 2018 рр. проти запуску в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення виступили МВФ і Світовий банк. Вони зазначили, що запровадження накопичувального (другого) рівня пенсійної системи є передчасним, урахувавши рівень розвитку фінансових ринків і нормативно-правову базу в Україні, а також необхідність попереднього виправлення недоліків діючої солідарної системи пенсійного забезпечення, зокрема, значне зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України.[6]

Керівництво та експерти МВФ і Світового банку наголосили, що запуск накопичувальної пенсійної системи в Україні без сильного фінансового регулятора, без належного рівня розвитку фондового ринку, без урегулювання проблем збору єдиного соціального внеску негативно вплине на діючу пенсійну систему держави.[7]

Показово, що у Меморандумі про співпрацю України з Міжнародним валютним фондом в рамках нової програми stand-by на 2018 - 2020 роки, чітко зафіксовано зобов'язання українського Уряду протягом програмного періоду - тобто, до кінця 2020 р., - "утримуватися від запровадження (елементів) накопичувального другого рівня пенсійної системи". МВФ оцінив серйозні загрози макрофінансовій стабілізації, пов'язані зі станом пенсійної системи України.

Також у 2018 - 2019 рр. проти запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного рівня на основі індивідуальних рахунків в Україні виступила Міжнародна організація праці (МОП). Посилаючись на власне ґрунтовне дослідження "Скасування приватизації пенсій: відновлення державних пенсійних систем у Східній Європі та Латинській Америці" (2018 р.) МОП закликала Україну врахувати негативний досвід функціонування накопичувальних пенсійних систем у зазначених країнах, а саме: рівні охоплення громадян пенсійним забезпеченням не зростали або зменшувалися; погіршувалися пенсійні виплати; фінансові та демографічні ризики перемістилися на фізичних осіб - майбутніх і нинішніх пенсіонерів; зростає нерівність доходів; погіршився соціальний діалог.[8]

Крім того, у багатьох державах Центрально-Східної Європи, що впровадили накопичувальну пенсійну систему, зросли дефіцити бюджетів пенсійних фондів; адміністративні витрати приватних (недержавних) пенсійних фондів були набагато вищими, аніж планувалося; очікування, що накопичувальні (індивідуальні) пенсійні рахунки сприятимуть розвитку ринків капіталу в цих країнах, не виправдалися.

Аналогічні застереження МОП стосовно передчасності запровадження в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення за нинішньої кон'юнктури світової і вітчизняної економіки були надані зовсім нещодавно - наприкінці жовтня 2019 року, і не втрачають своєї актуальності.[9]

Наступним законопроектом від 16.01.2020 №2683-1 запропоновано альтернативний підхід до законодавчого врегулювання проблем, пов'язаних із запровадженням накопичуваної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Основною метою є посилення складових накопичувальної системи державного пенсійного страхування та критеріїв, за досягнення яких можливе функціонування другого рівня системи пенсійного забезпечення в Україні.

Передбачено виконання низки умов, необхідних для ефективного запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні. У тому числі, досягнення макроекономічної стабілізації та створення надійного економічного підґрунтя, яке дозволить одночасно забезпечити результативну роботу солідарної системи та відповідну доходність активів накопичувальної системи.

Проект акта містить базові принципи, на яких має будуватися участь вкладників (застрахованих осіб) у накопичувальній пенсійній системі, а саме, принципи добровільної участі та виваженого вибору.

З метою підвищення рівня функціональності та відповідальності в роботі Накопичувального фонду пропонується тимчасово делегувати управлінські функції Кабінету Міністрів України, а формування складу Спостережної Ради Накопичувального фонду здійснювати із забезпеченням соціального партнерства. Також передбачено посилення вимог до компаній з управління пенсійними активами.

Наразі урегулюється вирішення такої ключової задачі упровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення як відстоювання економічних і соціальних інтересів її вкладників. Передбачається, що гарантований захист пенсійних доходів вкладників накопичувальної системи від ризиків інвестування буде досягнуто за рахунок надання державних гарантій щодо збереженості вкладень пенсійної системи; інвестування пенсійних активів протягом перших п'яти років діяльності Накопичувального фонду виключно у придбання державних цінних паперів.

Реалізація вказаних новел сприятиме удосконаленню діючої пенсійної системи України, ефективному упровадженню накопичувальної системи пенсійного страхування, а також забезпеченню належного соціального захисту громадян, у тому числі у сфері їх пенсійного страхування та пенсійного забезпечення.

Висновки. в Україні в нинішніх умовах не рекомендується запровадження пенсійної системи другого рівня. Натомість МОП рекомендує перенаправлення будь-яких додаткових ресурсів до державної пенсійної системи для зменшення дефіциту та покращення адекватності пенсійних виплат.

Враховуючи викладене, зазначаємо що підприємницьке середовище відкрите для розумних альтернатив впровадженню другого рівня пенсійної системи. Органам влади необхідно, перш за все, впровадити механізми, які забезпечать дієві стимули для економічного зростання та мінімізують можливості для приховування зайнятості та фактичних розмірів зарплат.

Список використаних джерел.

1. Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: проект Закону України від 27.12.2019 р. №2683. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI01073A
2. Накопичувальна система пенсійного страхування. URL: <https://www.pfu.gov.ua/od/173838-nakopychuvalna-systema-pensijnogo-strahuvannya/>
3. І роботодавців, і працівників зобов'язують сплачувати накопичувальні пенсійні внески: законопроект. URL: <https://news.dtki.ua/labor/pensions/59902>
4. Українцям готують новий закон про пенсії. URL: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=21331>
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо накопичувальної системи державного пенсійного страхування. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI01203A>
6. МВФ: Введение накопительной пенсионной системы в Украине является преждевременным // Фокус, 18.04.2017. URL: <https://focus.ua/economics/370721>
7. У Світовому банку порадили відкласти запровадження накопичувальних пенсій//Економічна правда, 10.04.2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/10/635865/>
8. Пенсійна реформа: МОП рекомендує Україні не рухатися вперед з приватизацією пенсій / Бюро МОП для країн ЦСЄ, Будапешт, 16.01.2019. URL: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_662968/lang--en/
9. Міжнародна організація праці радить Україні поки не вводить накопичувальну пенсійну систему//Економічна правда, 24.10.2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/24/652914/>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The draft Law of Ukraine “On Compulsory Accumulative Pension Provision”, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI010731.html, (Accessed 9 November 2020).
2. Information page of the Pension Fund of Ukraine (2019), “Accumulative pension insurance system”, available at: <https://www.pfu.gov.ua/od/173838-nakopychuvalna-systema-pensijnogo-strahuvannya/>, (Accessed 9 November 2020).
3. Debet-Kredyt: Ukrain's'kyj bukhhalter's'kyj portal (2020), “Both employers and employees will be required to pay accumulative pension contributions”, available at: <https://news.dtki.ua/labor/pensions/59902>, (Accessed 10 November 2020).
4. HR-league. Community of human resources and personnel management specialists (2020), “A new law on pensions is being prepared for Ukrainians”, available at: <https://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=21331>, (Accessed 11 November 2020).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), Explanatory note to the draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Accumulative System of State Pension Insurance”, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/GI01203A>, (Accessed 11 November 2020).
6. Focus (2017), “IMF: The introduction of a funded pension system in Ukraine is premature”, available at: <https://focus.ua/economics/370721>, (Accessed 12 November 2020).

7. Ekonomichna Pravda (2018), “The World Bank advised to postpone the introduction of funded pensions”, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/04/10/635865/>, (Accessed 13 November 2020).

8. International Labour Organization (2019), “The ILO recommends that Ukraine not move forward with the privatization of pensions”, available at: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_662968/lang--en/index.htm, (Accessed 13 November 2020).

9. Ekonomichna Pravda (2019), “The International Labor Organization advises Ukraine not to introduce a funded pension system yet”, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/24/652914/>, (Accessed 14 November 2020).

Стаття надійшла до редакції 23.11.2020 р.